

Landskap: *Uppland* Upptecknat av: *Bertha Holmström*
 Härad: *Ljungkvar* Adress: *Väddö.*
 Socken: *Lohärad* Berättat av: *Louisa Andersson*
 Uppteckningsår: *1918* Född år *(70 år)* i *Lohärad*

Uppteckningen rör	sid.
<i>Julen</i>	<i>1-11.</i>
<i>Nyår.</i>	<i>7.</i>
<i>Tjingsdag Kunt.</i>	<i>11.</i>
<i>1:a tisdagen i "fastan"</i>	<i>12-13.</i>
<i>Långfredagen.</i>	<i>13.</i>
<i>Påskdagen.</i>	<i>14.</i>
<i>Kristihimmelfärdsdag.</i>	<i>14-15.</i>
<i>Lördagen före trefaldighets-</i>	
<i>söndag.</i>	<i>15.</i>
<i>Medsommaraffon.</i>	<i>15-17.</i>
<i>Öppöpp.</i>	<i>17-25.</i>

Gamla seder och bruk i Lohä-
rads socken i Roslagen under
1860 talet.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Den förmärsta högtiden under
året var då, liksom nu, julen, som
firades under alltigenom glada och
sällskapliga former och därför också
var efterlängtat utaf både stora
och små.

Redan tre veckor före jul började
de vidlyftiga förberedelserna till dess
vardaga mottagande. Julstaket för-
jades med tvätt, sedan kom bryggd,
därpå bak och allra sist rengöring.
Julmjölen hade blivit stöpta redan
i oktober, strax efter höstlakten,
som givit tillgång till talg. Ejeren
gjordes dels raka och dels i form
av grenljus med ännu annan, s. k.

klykljus.

Alt julestöket skulle vara färdigt tre dagar före juleaftnen, ty under de tre dagarna hade löntagarna, prästen, klockaren, kyrkoaktaren och bättsmannen, rättighet att komma och ta ut en del av den lön som de skulle ha in natura. Prästen och klockaren brukade följas åt i rumna äkrets, och dyttobanden fick bära ett hordoma till släden. De skulle också båda ha lika mycket av hrets gods, så ingen behövde kunna sig avundsjuk på den andre. En veteulle, en rågrötblulle, en vörtulle, ett färlar, ett ljus och "lintulle" skulle de ha i sin gård. Även bättsmannen fick lika. Kyrkoaktaren blev något sämre lottad. Till hans del föll endast:

en rågkaka, en rågsiktbulle och en
korn, som brukade han få av mera
liberala, även en och annan bit kött.
Vid Langes fram på vintern skulle
de alla ha ved, spannmål och peng-
ar. Vid ankomsten mötades de
^{nu} med smörgås och dricka samt med
kaffe och dopp.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

På påaftons förmiddag koktes kött,
fläsk och korn, och i spadet toppa-
des sedan under middagen. Doppet
vites upp i en skål, som ställes på
bordet. Det kokta roret äts till
potatis och skjöljdes med med öl-
dricka.

På kvällen breddes en duk på
bordet i köket, och på den framlades
en vetebulle, en vail-, en rågsikt-
och en risbulle, vilka sedan skul-
le ligga kvar på bordet till tjugon.

4
dagen, då de togs bort och lades
ned till förvaring i en rindeskär. I maj
lätades de åter fram och buros sam-
te dricka ut till karlarna på åkern,
där de delades och förtärdes som ett
minne från julen. Även hästarna
fingo del av välfägnaden.

På julaftonskvällen åt man först
lutfisk, sedan pepparsotskott, så
kottsuppa med klomp och sist så
kallad potatismjöl²kaka, som var
gjord av potatismjöl, ägg, smör, saff-
ran, kardemumma och korinter.

Ingen julgran förekom, men från
tjusstakarna stalade de yvarmade
klykkyrorna. Julklappar förekom
i häller hos allmoget.

Juldagsmorgonen åkte man till
julkottan, som begyade kl. 6, sedan
man dock först åt utav julkatter,

Byggnads
Lund
Köthärad

Byggnads- och Bertha Kallander 5
4868 för Lovisa Andersson 5
70 år 2

Uppst i 1918
som slute krar på bordet över natten.
Under hela tiden från jul och nyår
skulle för övrigt julmat, bestående
av smor och bröd, skinka, stek, prins-
nylta och korv samt dricka och
brännvinstumlare, stå på bordet,
och vem det vara må, som kom
in, skulle smaka på den för att in-
te "gå ut med julen".

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Efter gudstjänstens slut blev det
på återvigen från kyrkan en rots
kappkörning mellan de åkande. Ingen
ville komma sist, för att inte också
bli sist med nästa skrid. Julda-
gen höll sig var och en hemma hos
sig; den, som då gick på besök,
fick heta "julegästa".

Men redan kl. 3 påföljande
morgon bröts tyskrädens och still-
hetens inregel med att byggnads

ungdom, utkladd och införd av en
spelman, som bläste klarinett, gick
från gård till gård och sjöng "Staffa":
"Guds son är född i Betlehem på
denna dag allt efter Guds eget valbe-
hag. Och vorden kott av blotta
gunst och nåd är han oss rind till
hjälps och tröst och haver från all
värld all världen återlöst." "Staffa"
sjöngs utanför gårdens till klari-
netterns toner. Sedan den serenad-
hållande ungdomen inbjuchits att
stiga in, hälsade den gårdens
folk med att sjunga: "God mor-
gon, god morgon, både hure
och fru, husmoder husbonde,
matmoder var lustig och glad-
" "Såsom de lämnade går-
den för att styra krosen till nästa,
mottogs de med smörgås och

dricka och kurlarna desintom
med en sup.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Nyårsafton firades på samma
sätt som påskafest med samma
mat och med ljusen tända.

Kvällen nyår och trettondagen
dansades det var natt. Dansen för-
riggik i en särskild gård, i dess
största rum, som kallades Anders-
stugan. Hela piken dansades i
samma gård, men den var inte
den samma år ifrån år. De dan-
sande betalade för rummet med
spelpengar, som togs upp. Till
"juldansen", som den kallades,
dansades inte endast ungdom
utan även barn och äldre, och alla
dansade utom de, som föredro-
go att sitta och spela kort.
Två gånger på natten bars kall-

skäl omkring; den utgjordes av
en stor kittel med dricka, i vilken
det rimmade skorpa. Skorporna
fångades upp med förläggarsilver,
och var gäst fick ta en skorpa
och till den dricka dricka med silver.
Drickat hade de unga skaffat på
så sätt, att de hade varit ute i
gårdarna före jul och tiggat ihop
malt, och så kommit tillhinner
och byggt av det. Utom denna
traktering bjöds även brännvin
flera gånger samt andra spritvarer,
såsom vin och punsch, allt med
den påföljd, att många karlar ble-
vo stupfulla, och även flickor
kunde man få se ganska på-
strukena. Dansen fortgick hela
natten, och när stämningen
blev uppsluppna och vildare,

ullt efter som tiden led och spriten flödade. Två spelmän skötte om musiken. Chören bläste båda klarinetter, och än bytte de om och gredde fiolerna. Chören spelmannen trakterades flitigt. Min sagsonen hade en gång sett en spelman stå sprutfylld, stå ett öst stod en blå låge ur hans mun; det var efter en midvinterdags.

Först vid 8-tiden på morgonen avblåstes guldansen; en del hade dock redan förut troppat av.

De som hade lång väg, blivso bjudna att ligga kvar i de närmaste gästarna, och där bäddades rykande bäddar på golvet, där gästerna påklädda frägar taga sig några timmars vila.

Den ungdom som stannat till

damens slut, brukade sedan under
skoj gå från gärd till gärd för
att se efter, om flickorna hade
kavaleri hos sig. Under denna
nästa kväll bands i så fall en
korskälla omkring armen på flic-
kan. Så snart hon hade befriat
sig ifrån den, vilket hon gjorde för-
st möjligt, bands den genast på
en annan, och korskällans frizlande
hordes rätt mycket den natten.

Under de två första danskväl-
larna bjöd ungdomen på traktering
men den tredje kvällen var gubbdans.
Då var det gubbarnes tur att bjuda.
för öfrigt frizick allt på samma
sätt. Den fjärde kvällen var
"barnens", och den betraktades som
en lekkväll för barnen. Som trak-
tering förkom då kaffe och dricka.

De fullvarma voro även då med
och dansade.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Under hela julhelgen, unda till
tjugoandagen, brukade familjer, som
kände varandra närmare, gå till sam-
mans med barn och tjänstfolk på
s. k. julkalas. Kvinnorna sitta
med strumpstickning, mannen röke-
te, drucko brunvin och spelade
kort, barnen lekte. Somliga familjer
kunde vara ute var kräll under
hela helgen. På dessa julkalas
bjöds först kaffe och sedan krälls-
mat. Till krällen förekom sam-
ma mat som på julaften samt
dessutom vanligen risgrynsgröt.
Tjugoandagskvällen dansades julen
ut av ungdomen, och snart var
juln med alla dess festligheter ett
minne blott. Spinnrockarnas togar

fram av kammarna, och en bojs-
des arbetet på altaren. Skallt här
och allt allt skulle nämligen vara
i ordning till värfvingsdagen
och därför gällde det att ta tiden
i akt. Redan kl. 4 på morgnen
började spinnrocken surra, och
först kl. 10 på aftonen var dagens
arbete slut.

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

Första tredagen i fastan hade
för den tiden en viss betydelse.
Då gällde det nämligen att "ika
långt här". Ungdomen samlades
till någon brant backe och åkte
på timmerkälkar, på vilka brä-
der hade blivit lagda. Ju längre
kälken gick, och genom lumphiga
sparkar drog man också för-
vrig om, att den verkligen gick
långt, desto längre blev brädet

nasta rommar. Efter kalkåkning
en gris var och en till sitt för att
"kampas i ring med suggan". Först
ut man då krållsvard, bestående
av rötter och potatis och som sovel
svinfötter. Under måltiden skulle
benen räknas i var svinfot, och be-
nen vara 29 stycken. Sedan man
ätit färdigt, var det grisens tur
att få sitt krållsmål; han fick
denna kråll senare än övrigt.
Och därpå var det, som det gällde
att "kampas i ring med suggan",
d. v. s. hanna komma i ring, in-
nan grisen lagt sig till ro för
natten.

På lördagen skulle man
ha kokt strömming till middag
frukost och ingenting annat till
middag än rågmjölsgröt och mjölk.

Påskdagen åt man ägg till frukost
och till middag brukades lutfisk
och potatis, kokt tillsammans,
därpå supamål som kunde vara
vad som helst, och sist potatis-
mjölskaka. Till påskan, liksom
till julen, bröde hembyggt öl.

Påsta april tändes eldar över
allt, och man sköt för att skrä-
ma bort vargarna, så att de inte
skulle ta bort kreaturen under
sommaren, samt hurrade och
skrek för samma lörliga anda-
mil.

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

Kristihimmelsfärdsdag bru-
kade man ungdomen i Lohä-
rad och kringliggande socknar
samlas till Vemlinge gård i
Östuna, där dragonerna alltid
vid den tiden hade sin åter-

4868.

dagars tjänstgöring. Först besig
man dessas brunnar och sedan
dansades det på logar omkring
dit dragarna då också iklädda
sina ypperas, behagade infinna
sig.

Lördagen före trefaldighets
söndag kom ungdomen tillsam-
mans och drack vatten ur en viss
källa för att därmed förhindra
att den skulle gå inett på skor-
na.

Midnattsmåraften brukade de
unga flickorna vidtaga åtgärder
för att något rikligt lyfta på
framtidens slöja och för ett ögon-
blick få skåda sin blivande ma-
kars bild. Buren var dock ej
lika lockande som endemålet.
Det gällde nämligen ingenting

mindre än att äta upp sin salt,
på glöden stekta strömmingar
och dessa om rike med hull och hår
så däck med hud, ben och
stjart. Under tygstrad skulle
man sedan lägga sig att sova
och om den ^{slumrerskan} bristande ~~pengfåren~~
sedan på natten drömde, att
en ungfru räckte henne den
svalkande bagaren, ja då - då
hade de sin strömmingarna
inte varit förgäves.

Om lyckan var henne huld,
så kunde hon ju sedan påföljande
dag, midnattsdagen, åter
få skida kraven, nu livslevande.
ty då brukade ungdomen från
Lohärad i luvskindor fara till
Björne berggård i Frötuna socken.
Där hade unge traktens ungdom

kvällen följt klätt maskningen, som
stod på en stor, öppen plats intill
gården, och redan hade det varit
dens hela natten. Nasta dags
aften fortsattes dansen. Runt
platsen voro tätt uppenbar, i vil-
ka det såldes stora papperskara-
meller, brödrocker, vitbullar
m. m., och det var till denna
glädje och all denna härlighet,
som ungdomen i Loharad reste.
Flera livskvinnor följdes ut,
och färden gick under ring och
glän. Först fram på natten an-
trädde åter färden.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Ett vällopp till Loharad
på den tiden var heller inte att för-
akta, ty det stod ofta i dagarna
fem. Det mötsägs därför också
med förvåningsfull glädje, i synner-

het av ungdomen, och mündes med
saknad.

LUNDS UNIVERSITETS
FÖLJMINNESAMNEN

Aftonen för bröllopsdagen,
vår k. mörkvalen, marscherade
ungdomen, anförd av två spelmän²
som gingo i spetsen och en blas-
te klarinett och en gredor fiolen,
till bröllopsgården. Där sette de
upp en areport över gården samt
reste en med blommor och grönt
kladdt stäng allt under musikens
eldande och eggande toner. Därpå
följde traktning av mat, dricka,
kaffe och starkvaror. Sedan
afton fördes till bröllopsgården
från varje hujden familjen
så kallade "kaksucken". Den
bestod av en g. krig med för-
ning i: två bullar (en vete- och
en g. rågskibb) till gården; sedan

tro en ragrikbulle till varje
tjänare och en till varje barn
i gården samt en ostkaka och
en potatismjölskaka; många
hade dessutom även tårter. Släkt-
tingar, som kunde ha lång väg,
brukade komma med kaksäcken
först följande dag.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Så rundades kollopsdagen,
och fram på eftermiddagen på be-
stämmd tid började gästerna an-
lända, den ena efter den andra.

Var det sommar stod uto på går-
den ett långt bord, dukat med
smörgåsar^{mat}, dricka och starkvin,
och gästerna, som mottogs av
vårbildade vardar, bjöds att följa
sig. Sedan alla gästerna anlänt,
och kaffet druckits, var tiden
inne för vigseln. Den försiggick

i ett av rummen som för till-
fälligt var smyckat med grön-
rethalar i Taket, under vilka
brudpallen var placerad, som
också stod på en liknande
grön rehal. Bruden och bud-
gummen hade först hållit till
i skilda rum, och först då sig-
nerna skulle äga rum, möttes de
i dörren till vigselrummet; bru-
den, förd av sina föräldrar, över-
lämnades då till budgummen, som
likaledes föddes av sina föräldrar.
Brudparet åtföljdes av budpi-
gor och av s. k. "uvriddare", tro-
ligen förkärning av huvudriddare.
Efter vigseln bjöds vin och
konfekt, och alla skulle då skå-
la med brudparet och önska dem
lycka. Sedan intogs bröllops-

måltiden vid uttände bord.
Måltiden drog långt ut på tiden,
ty rätterna voro många, och
men gysade sig ingen brädska.
Först bjöds² lutfisk med ris,
potatis bunkades ej vid kalasen;
sedan pepparrotskött med² ris,
i stek med lingon till; därpå
soppa, varken kötsoppa med
krimp; vidare potatensmjölskaka
med lingon, sedan ostkaka med
ris, i bakelser och allen rikt
tärta. Under hela tiden spelade
musikern. Genom tårten uråts,
bringfördes ett stort fat, "brud-
fattet", och på det medlade gäs-
terna sina skänker åt brudparet.
De utgjordes mest utan silversked
mat och teskedar inhöjades² chao-
risvis, men även förkuggaslevar

är silver förekommo, och någon
gång en och annan silverbegä-
rande besökte pengarna.

Sedan måltiden var överstokad
togas alla borden bort och så
höjades dansen. Först skulle den
bruden dansa ifrån sig kronan.

Det tillgick så, att gästerna tog
i ring omkring bruden och brud-
gummen, vilka sedan dansade
med den ena efter den andra ur
både stora och små. Till sist
tog bruden ur sig ~~kronan~~ kronan
och satte den på en ung flicka,
som hon därmed utkrade att
bli brud nästa gång. Därefter
fojerann bruden för att byta
bruddräkten mot ungdomsdräkten.
Till den hörde en liten gammal
så med fladdrande sidenband i

marken. En rik brud brukade ha
flera ridare så kallade ungdoms-
morser, som hon varlade om
med under bröllopsdagarna.

Fedan följde riktig dans under
flitig traktning av dricksvaror,
och dansen fortgick hela natten.

En del av gästerna roade sig
också med kortspel. Dithgen
framat morgonidan väkte brud-
paret upp bröllopskammaren,
där brudfrigorna hade bäddat
brudsängen och därvid ofta ro-
at sig med att sticka in ett och
annat härl föremål för att dans
med bereda brudfolket små
"ungarnas" överraskningar.

Även bröllopsgästerna yngre
hem var och en till uts. De,
som bodde längre bort, blev

bjudna att ligga kvar i gårdarna
närmast omkring.

Vilan för ^{paret} brudfolket blev dock
ganska lång, ty tidigt följande
morgon skulle de vara uppteck,
utföljda av brudpigor och "vår-
riddare", gå omkring i gårdarna
och bjuda gästerna kaffe med
sopp. Lätt senare komma
gästerna åter till bröllopsgår-
den, och där fortsattes festandet.
Man åt och drack, pratade,
dansade och spelade kort,
och på så sätt fortgingo fyra
eller fem dagar.

Första dagen klädde & vändade
ut sig och hittade på allehanda
skoj. Slutligen togo gästerna
som anskotning på festen värand-
en i hand, och med apelsinerna

i spetsen drago de iväg på kung-
dans genom byn och nå till-
baka igen till bröllopsgården.

Derpå utstakades världfolket, och
var och en gick hem till sitt
för att åter låta skyttern lojpa
i hvita grå vardagsvär, i
vilket minnet av bröllops-
festen bildade ett ljus och
glittrande inslag.

UNIVERSITETETS
FOLKMINNESARKIV

Uppgifterna till oranstående
äro erhållna av en 70-årig gum-
ma, Lovisa Andersson, numera
bocatt i Vaddö men född i
Lohavärd, där hon tillbragt sin
barn- och ungdom intill sitt
28-år.

Vaddö den 10 juli 1918.

Bertha Kulander.